

رفتار حاج محمد ابراهیم همت به عنوان یک معلم شهید از نگاه مسائل تربیتی

فائزه جانقریان¹

فاطمه رفیعی²

فاطمه سلطانپور شهرضا³

چکیده

تحقیق حاضر با هدف آشنایی با نکات تربیتی در زندگی و رفتار شهید همت به عنوان یک معلم در صحنه نبرد و مدرسه انجام شده است. این تحقیق با روش کتابخانه ای با بررسی چند کتاب و مقاله درمورد زندگی شهید همت و نکات مثبت رفتاری معلم در تعلیم و تربیت دانش آموزان انجام گرفته است. یافته ها نشان می دهد که شهید همت چه در عرصه نبرد و چه در زندگی شخصی خود به عنوان یک الگوی رفتاری عمل کرده است. معلمان نیز میتوانند از ویژگی های رفتاری ایشان در رفتار و برخورد با دانش آموزان، شیوه تدریس و مدیریت کلاس الگو بگیرند. خوش خلقی، وجدان کاری و مسئولیت پذیری، برابری و عدالت، تقید به کارهای فرهنگی، برخورد مناسب با افراد مختلف، جدیت و قاطعیت، فکر کردن قبل از مشورت دادن، انعطاف و عدم سخت گیری، تاکید بر آموزش عقیدتی، تامین رفاه نیروها، رشد نیرو با تشویق و دادن انگیزه، نظم، چشم پوشی از خطاها، ارتباط عاطفی خوب با نیروها، هماهنگی گفتار با عمل و صبر از جمله ویژگی های شایسته این شهید است که در امور تربیتی می توان از آنها بهره گرفت.

The present research was Conducted with the aim of getting to know the educational points in the life and behavior of martyr Hemet as a teacher in the battle scene and school. This research has been done with the library method by examining several books and articles about

¹ دانشجوی کارشناسی دانشگاه پردیس فاطمه الزهرا، علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران

faezejan80@gmail.com

² دانشجوی کارشناسی دانشگاه پردیس فاطمه الزهرا، علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران

Fatamera2003@gmail.com

³³ دانشجوی کارشناسی دانشگاه پردیس فاطمه الزهرا، علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران

fatemeh.soltanpour.1380@gmail.com

the life of martyr Hemet and the positive points of the teacher's behavior in the education of students. The findings show that martyr Hemet acted as a role model both in field of battle and in his personal life. Teachers should also follow their behavioral characteristics in dealing with students, teaching style and classroom management. good mood, work conscience and responsibility, equality and justice, emphasis on cultural works, proper treatment with different people, seriousness and decisiveness, thinking before giving advice, flexibility and lack of strictness, emphasis on religious education, ensuring the welfare of the troops, the growth encouraging and giving motivation, discipline, ignoring mistakes. Good emotional connection with forces, coordination of speech with action and patience are among the worthy characteristics of this martyr that can be used in educational matters.

واژه های کلیدی: معلم، شهید، تربیت، همت

طرح مسئله

شهید همت یکی از فرماندهان دوران دفاع مقدس است که قبل از جنگ به عنوان یک معلم در مدارس فعالیت می کرده است. شهید محمد ابراهیم همت در روز دوازدهم فروردین ۱۳۳۴ در شهرضای اصفهان در خانواده محروم اما متدین و پرهیزکار پا به عرصه هستی گذاشت. پیش از تولد او پدر و مادرش به کربلای حسینی مشرف شدند. گویی مادر روح شهادت را در فضای جان بخش حرم اباعبدالله الحسین در رگ و جان فرزندش دمید. (رستمی؛ 1390، 5) در سال ۱۳۵۲ دیپلم گرفت و پس از قبولی در امتحانات ورودی دانشسرای تربیت معلم برای تحصیل روانه ی اصفهان شد. پس از خدمت سربازی در سال ۱۳۵۶ به شهر خود بازگشت و شغل معلمی را برگزید. در زمان اشتغال به معلمی با تعدادی از روحانیون معتقد و انقلابی آشنا شد و در اثر همنشینی با آنها با شخصیت حضرت امام خمینی (ره) بیشتر آشنا شد. همت پس از پیروزی انقلاب، در تشکیل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی شهرضا نقش چشمگیری داشت. حاج ابراهیم به دستور فرماندهی کل سپاه، تیپ محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را تشکیل داد. او در سازماندهی نیروهای این لشکر همیشه قهرمان نقش به سزایی داشت. رفتار و منش والای حاج همت در طول مسئولیتش در لشکر باعث شد که چنان محبوبیتی در بین نیروهایش پیدا کند که هر آنچه را دستور می داد، بدون

کوچکترین مخالفتی انجام دهند؛ چرا که خودش اولین اقدام کننده در خط مقدم همه برنامه ها بود. سرانجام حاج ابراهیم همانطور که از خداوند متعال خواسته بود در عملیات خیبر در 17 اسفند 1362 به آرزویش رسید و به جمع همزمان شهیدش پیوست.

این پژوهش در خصوص رفتار و منش شهید محمد ابراهیم همت در زندگی شخصی و دوران دفاع مقدس انجام شده است. هدف پژوهش حاضر استخراج نکات تربیتی در زندگی این شهید به عنوان یک معلم بوده است. انجام این تحقیق اهمیت بسیاری دارد، زیرا این سردار شهید چه در صحنه جنگ و چه در کلاس درس در برخورد با هموعان خود نکات رفتاری را همواره رعایت می کرد و با منش خود در جهت هدایت افراد برای پیشبرد اهداف جمعی می کوشید. تا کنون تحقیقات زیادی در مورد شهید همت به عنوان یک معلم انجام نشده است، زیرا افراد زیادی نمیدانند که ایشان معلم نیز بوده اند. با این وجود کتاب ها و مقالاتی در مورد شهید نگاشته شده است. امید است این تحقیق مورد توجه معلمان امروز و آینده قرار گیرد تا موجب پرورش نسلی آگاه شود و در نتیجه گامی در جهت پیشرفت این سرزمین برداشته شود. پرسش های این پژوهش بدین صورت است:

شهید همت به عنوان یک معلم چگونه رفتار میکرده است؟

به عنوان معلم چگونه می توان از رفتار های شهید همت درس گرفت و به کار برد؟

بدنه اصلی مقاله

خوش خلقی

حسن خلق و خوش اخلاقی در آموزه های اسلامی از جایگاه ویژه ای برخوردار است و زینده شدن به این مهم، آثار و پیامدهای پربرکتی را به ارمغان خواهد آورد. (مهمدی و مروتی، ۱۳۹۳) یکی از مشخصه های معلمان نمونه نیز خوش خلقی است. شهید همت نمونه بارز انسان خوش خلق در مدرسه و صحنه نبرد بوده است. این نوع برخوردهای حاج همت باعث شده بود نیروهای تحت امرش یا حتی کسانی که او را نمی شناختند، ماموریت ها و تکالیف محول شده را با تمام توان و قدرت شان و به نحو احسن انجام دهند. (شفیعی، ۱۳۹۲، 147)

یکی از مشخصه های خوش خلقی شهید همت لبخند همیشگی او بود. همانطور که همسرشان گفته اند در را به روی خنده اش باز میکردم که هیچ وقت از من دریغ نمی کرد و با وجود آن نمی گذاشت بفهمم پشتش چه چیزی را پنهان کرده است. (خضری، ۱۳۹۷، ۶۶) معلم نیز

مشکلات زندگی خود را پشت لبخندش پنهان می کند و نمی گذارد مشکلات در برخورد با دانش آموزان تاثیر منفی بگذارد.

وجدان کاری و مسئولیت پذیری

یکی دیگر از ویژگی های معلمان شایسته وجدان کاری است. معلم خود را در قبال آموزش و تربیت دانش آموزان مسئول میداند. همان طور که سعید مهدی سخنی از شهید همت را روایت می کند که ایشان همیشه می گفتند ماموریت اصل است یا می گفت ما همه ماموریم حتی اگر در قبالش شهید هم شدیم، شدیم. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۹۶) میامد عقبه و از ۳ عصر تا ۳ صبح جلسه می گذاشت گاهی نیم ساعت می خوابید، گاهی اصلا نمی خوابید. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۹۸) ولی الله همت برادر شهید همت می گوید محمد ابراهیم روی کاری که دیگران بهش تکلیف می کردند خیلی تعصب نشان می داد و رمز موفقیتش هم یا اصلا بودنش یا خوب بودنش هم همین بود. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۲۴۲) یکی از همزمان حاج همت می گوید: او در آن لحظات از تمام دنیا بریده بود و می جنگید نه صبح می خوابید و نه شب میل به غذا داشت و چیزی نمی خورد. (رستمی؛ ۱۳۹۰، ۱۲۴) شهید همت در پشت صحنه نبرد همواره میگفت ما در مقابل تمام پدر و مادرهای شهدا مسئولیم. (رستمی؛ ۱۳۹۰، ۱۶۵) ایشان با اینکه به عنوان فرمانده لشکر مسئولیت های سنگینی بر عهده داشت اما هیچ وقت حتی در بدترین شرایط جسمی از زیر مسئولیت هایش شانه خالی نمی کرد و همواره خود را مقید به انجام وظایف خود به بهترین شکل ممکن میدانست. (شفیعی؛ ۱۳۹۲) معلم نیز باید خود را در قبال والدینی که فرزندان خود را به مدرسه فرستاده اند مسئول بداند و حق دانش آموز را ادا کند، چون همانطور که او حقوقی در مقابل دانش آموزان دارد آنها نیز حقوقی دارند که وظایفی را برای معلم به وجود می آورد. برابری و عدالت

برقراری عدالت برای معلم یک ویژگی اساسی است. موقعیت اجتماعی، تحصیلی، اقتصادی و خانوادگی دانش آموزان نباید باعث ایجاد تبعیض در برخورد معلم با دانش آموزان شود. برای مثال معلم باید با دانش آموزان از اقوام مختلف رفتاری یکسان داشته باشد. همانطور که شهید همت اعتقاد راسخی به برقراری عدالت در مدرسه و صحنه نبرد داشت. اعزامی ها می دانستند هر جا شهید همت باشد اگر خوردنی باشد، همه می خورند و اگر گرما باشد، باز هم برای همه است. به هیچکس اجازه نمیداد در اتاقش کولر بگذارد، به خصوص در ستاد لشکر میگفت حق ندارید! اصلا حق ندارید! گرما برای همه، سرما برای همه، یک کلام. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۹۲) محمد عبادیان نقل

میکند در قلاجه بودیم سال ۶۲ و هوا خیلی سرد بود. رفتیم تمام اورکت هایی را که توی دوکوهه داشتیم، برداشتیم آوردیم دادیم به بچه ها. حاج همت آمد. داشت مثل بید میلرزید. گفتم اورکت داریم بدهم تست کنی؟ گفت هر وقت دیدم همه تنشان هست من هم تنم می کنم. تا آنجا بودم ندیدم اورکت تنش کند. میلرزید و میخندید. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۲۶۳) در خاطره‌های دیگر در رابطه با اعتقاد شهید همت به برقراری عدالت و برابری بین خودش و همه افراد باقر شیپانی نقل میکند رسیدیم دوکوهه. جلسه پشت جلسه. به عبادیان گفتم شام نخوریم. حاجی تعارف می‌کند می‌گوید خوریم. رفت از مقر خودشان دو ظرف غذا آورد برای من و حاجی. دوتا تن ماهی هم آورد. بازشان کرد، گذاشته شان توی سفره هایی که حالا دیگر خیلی رنگین حساب می شد. رفتیم نشستیم پای سفره. من هول بودم. قاشق را برداشتم و بی بسم الله شروع کردم. حاجی قاشق را برداشت. داشت با عبادیان حرف میزد. گفت بچه ها شام چی داشتند؟ عبادیان گفت از همین. حاج همت گفت جان من از همین؟ عبادیان گفت همش که نه. تنش را فردا ظهر می دهیم بخورند. حاج همت قاشق را برگرداند در بشقاب. لقمه توی دهانم خشک شد. عبادیان گفت به خدا قسم فردا ظهر می‌دهیم بهشان. حاج همت گفت به خدا قسم من هم فردا ظهر می‌خورم. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۲۶۸ و ۲۶۹) حاج همت به رعایت عدالت و مساوات در همه ابعاد مقید بود. چه پیش از عملیات چه هنگام عملیات. اگر کسی بنا به هر دلیلی بیش از حد مورد نیاز خود از امکانات، تجهیزات، مواد خوراکی و مانند آن درخواست می کرد، بدون کوچکترین گذشتی با جواب منطقی و منفی مواجه می شد. (باقری و مرادی رودبالی؛ ۱۳۹۵)

مقید به کارهای فرهنگی شهید همت علاوه بر کارهای مهم و اصلی که انجام می داد، مقید به انجام کارهای فرهنگی نیز بود. مثل هر معلم دغدغه مندی که علاوه بر تدریس، به کارهای فرهنگی، هنری و تربیتی نیز اهمیت می دهد. مجید حامدیان نقل می کند که شهید همت همه مان را مجبور کرد که هم کار خودمان را بکنیم هم کار فرهنگی. یعنی حتی گاهی می‌فرستادمان دبیرستان برویم و درس بدهیم. ارتباط خودش خیلی قوی بود با بیمارستان، دبیرستان، با همه روستاهای اطراف، با همه جا. همه جا. اکیپ های فرهنگی می فرستاد. از آن طرف هم پای ثابت همه عملیات نظامی بود، حتی روزنامه هم چاپ می‌کرد. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۱۲) (در سیستان و بلوچستان و چابهار و انارک نمایشگاه کتاب هم گذاشته بود. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۹۴)

برخورد مناسب با افراد مختلف

وجود تفاوت های فردی در میان دانش آموزان از نظر هوش، شخصیت، استعداد، پیشرفت تحصیلی، وضعیت اقتصادی و اجتماعی و قدرت یادگیری مطالب و... یکی از مهم ترین مسائلی است که معلمان در کلاس خود با آن مواجه اند. چرا که معلمان به تجربه دریافته اند که شیوه برخورد با هر دانش آموزی متفاوت و منحصر به فرد است. یکی از رساله های مهم وزارت آموزش و پرورش و معلمان، کشف استعداد های متفاوت دانش آموزان به گونه ای است که هر فرد به کمال مطلوب خود برسد و برای جامعه نیز مفید باشد. (معجز، قربانی و رحیمی؛ 2017، ص3) مجید حامدیان نقل میکند که شهید همت می دانست چطور با همه، با بچه تهران، با نیروی بومی، با نیروی انتظامی، با من برخورد کند و اینها همه از هوش حاج همت بود. حتی اگر عصبانی می شد پشتش فکر داشت. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۱۶) ژیلادیهیان همسر شهید همت درمورد یکی از برخوردهای خود با شهید همت پیش از ازدواج میگوید که ایشان یک بار که قرار بود به دیدار افراد سنی در منطقه بروند، قبل از دیدار با آنها به نیروهای خود گفت منطقه حساس است و سنی نشین، و ما باید حواسمان به رفتار و کردارمان باشد. حق نداریم اختلافی بین سنی و شیعه بیاندازیم. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۵) می گویند معلم و مدیر موفق در صحنه نبرد کسی است که با نیروهای خود به فراخور احوال آنها برخورد کند. یکی از بارزترین افرادی که این نکته بسیار مهم را جامعه عمل می پوشاند، حاج همت بود. بارها دیده می شد که همت با روستایی های ساده با ادبیات خودشان و با جوانان شهرستانی یا تهرانی طبق روش خودشان برخورد می کرد. یک روز به حاج همت خبر دادند که تعدادی نیروی تحصیل کرده بسیجی و داوطلب که همگی دانشجوی مقطع دکترا و از ایتالیا برگشته بودند، خود را برای دفاع از انقلاب به مناطق نبرد رسانده و وارد پادگان شده اند. برای ما جالب بود که حاجی با آنها چطور کار می کند. حاجی دستور داد که آنها جمع شوند. وسایل مختصر پذیرایی جبهه هم فراهم شد. بعد خودش آمد داخل جلسه و با احوال بررسی بسیار گرم و صمیمانه شروع به صحبت کرد و در این جلسه چنان وضعیت سیاسی، نظامی و اجتماعی کشور را تشریح کرد که گویی استاد دانشگاه است و فقط همین مباحث را تدریس می کند. سپس از صحبت های حاجی چنان شور و شعفی در بین نیروها پدید آمد که همگی از تصمیم شان برای حضور در جبهه بسیار خرسند و راضی بودند. همچنین از اینکه می دیدند فرمانده شان یک فرد بسیار ساده، مهربان، خوش برخورد و پخته ای است. حاج

همت در بین صحبت هایش گفت شما نیروهای ارزشمندی هستید چرا که عمر خود را صرف تحصیل علم کرده اید و سرمایه‌های این مملکت هستید. ما حاضریم به جای شما بجنگیم و شما به بحث و درستان برسید. این جمله چنان آنها را تحت تاثیر قرار داد که مدت‌های طولانی در جبهه و عملیات‌ها حضور داشتند. (شفیعی؛ ۱۳۹۲، ۱۴۴ و ۱۴۳)

جدیت و قاطعیت

شهید همت با اینکه بسیار خوش خلق بود با دیگران صمیمی و مهربان بود ولی به وقت لزوم برای انجام بهتر کارها بسیار جدی بود. جدیت شهید همت باعث می‌شد در شرایط حساس و مهم کارها به خوبی پیش برود. مجید حامدیان درمورد یکی از خاطرات خود بیان میکند که درمورد کاری که به من فرمان داده بود، بهانه آوردم. گفتم مشکل دارم. از شرایط هم گفتم و اینکه اینجا پیش شما راحت ترم و مفیدترم. تمام حرف‌هایم را که زدم، گفت یک کلام می‌گویم. فقط یک کلام می‌گویم. صدایش تغییر کرد و عصبانی شده بود. گفت حکم تو را نوشته‌ام. همین فردا می‌روی پاهو مشغول می‌شوی. هیچ حرف دیگری را هم نمی‌خواهم بشنوم. جرئت نکردم توی چشم‌هایش نگاه کنم. با این که تا حالا از این کارها را نکرده بودم و برام سنگین بود و باید برایش میگفتم. نشد. نگفتم. گفت خلاص می‌توانی بروی. ماشین‌ها فردا صبح برات آماده است. شهید همت جدیت خود را همواره به موقع نشان میداد. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۱۷) محسن رضایی نیز در این باره تعریف میکند شهید همت در بعد سازماندهی نیروها هم آدم مسلطی بود. خیلی خوب قانع‌شان میکرد. توجیه‌شان می‌کرد آنها هم با او کمتر ابهام پیدا می‌کردند. انتقادش را اگر داشت، دریغ نداشت. به جایش هم همیشه جلوتر از همه پا به رکاب می‌گذاشت. دیگران هم بودند اما او چیز دیگری بود. ایجاد یک لشکر قدرتمند عملیاتی در مدتی کوتاه بدون چنین استعدادهایی در حاج همت اصلاً امکان نداشت. به وقتش تند و تیز هم بود. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۶۳)

فکر کردن قبل از مشورت دادن

یک معلم از گفتن نمی‌دانم نباید بترسد و با دادن پاسخ غلط نباید باعث گمراهی دانش آموز شود. همچون شهید همت که هیچ وقت بدون فکر کردن حرفی نمیزد. این‌ها همه بر می‌گشت به شخصیت خودش که اول فکر کند، بعد عمل کند. خاطرم هست هر بار که مسئله‌ای پیش می‌آمد یا سوالی چیزی، زود جواب نمی‌داد یا حرف نمیزد. اول فکر می‌کرد، مطالعه می‌کرد، تحقیق می‌کرد. بعد می‌آمد پاسخ می‌داد

با بحث می کرد. پاسخ هایش هم همیشه از فرماندهان دیگر جلوتر بود، یعنی در بعضی زمینه‌ها جلوتر بود. من هر جا که می خواستم نظر قطعی بگیرم، سعی می کردم هر جور که هست او را در بخش شرکت بدهم و از نظر هایش استفاده کنم. (خضری؛ ۱۳۹۷، ۱۶۳)

انعطاف و عدم سخت گیری
انعطاف پذیری و مهربانی از دیگر مهارت های رفتاری معلم است. معلم در عین داشتن رفتار متعادل، باید بیش از هر چیز به موقعیت ها توجه کند و بنابراین، گاهی سختگیری و زمانی نرمی نشان دهند. (رنجبر؛ ۱۳۹۴، ج ۶ و ص ۵) در خاطره ای از شهید همت چنین نقل شده است که یکی از رزمندگان می گوید: آن طرف های نشسته را دیدی؟ شهید همت می گوید: آره دیدم. بازهم تنبلی کردند. باز هم بهشان تذکر بده. اگر قبول نکردند، اشکال ندارد بگذار صبح بشویند. لابد خسته می شوند. بگذار هرکی هرطور راحت است کار کند. جنگ به اندازه کافی سختی دارد. نمی شود توقع زیادی از بچه ها داشت. (مخدومی؛ ۱۳۹۲، ۶۱ و ۶۲)

تاکید بر آموزش عقیدتی
حاج همت پیش از آنکه یک فرمانده نظامی باشد، یک عنصر ایمانی و فرهنگی بود. حاجی معتقد بود که جنگ ما بر اساس اعتقاد بوده و اگر بنا است بین آموزش نظامی و عقیدتی به یکی بیشتر ارزش بدهیم، آن آموزش عقیدتی است. قبل از عملیات والفجر ۴ وقتی لشکر در اردوگاه شهید بروجردی بود، به من می گفت حاج آقا بچه ها را جمع کنید و برایشان کلاس عقیدتی بگذارید. یک بار دیگر به من گفت من در این عملیات روی آموزش عقیدتی بیشتر از آموزش نظامی حساب می کنم. (رستمی؛ ۱۳۹۲، ۶۶)

تامین رفاه نیروها
حاج همت از فرماندهانی بود که بنا به گفته اطرافیان و سایر فرماندهان فقط به جنگ و پیشبرد اهداف نظامی نمی‌اندیشید بلکه تربیت، تامین امکانات و لوازم رفاهی نیروها نیز برایش مهم بود. در جلسات با فرماندهان عالی‌رتبه و در کنار پذیرش مأموریت های سنگین برای تامین امکانات رفاهی و تجهیزات نیروهای هم تلاش و پافشاری می‌کرد. (شفیعی؛ ۱۳۹۲، ۳۰) یک معلم برجسته نیز در ابتدا نیازهای اولیه دانش آموزان مثل امنیت، غذا، آب و... را برطرف می کند و بعد از دانش آموزان توقع همراهی با کلاس درس را دارد. رشد نیرو با تشویق و دادن انگیزه

تشویق یکی از موارد مهم و تاثیرگذار بر امور آموزشی است. بهتر است تشویق هم برای خود اصول و مقرراتی داشته باشد. تشویق های احساسی، تصادفی، غیر معمول و بدون برنامه شرایط را برای دانش آموزان مبهم و گاهی زجرآور می سازد. در مدرسه و کلاس باید شرایطی فراهم آید که همه دانش آموزان مورد توجه قرار گیرند. تشویق به دانش آموز اطمینان خاطر میدهد که رفتار او را همانگونه که هست میپذیریم. معلم تنها با تشویق کردن میتواند شهامت و جسارت را در کودک تقویت کند. درواقع تشویق باید به گونه ای باشد که اعتقاد و باور کودک را نسبت به خودش تقویت کند. (مسعودی راد، امیر حسین بهنام و مائده؛ 1400، ج6 و ص31)

خاطره ای از شهید همت اینگونه نقل شده است یک بار برای شرکت در جلسه به قرارگاه ظفر می رفتیم. آن روزها تازه کارت های شناسایی را عوض کرده بودند و ما نتوانسته بودیم کارت جدید بگیریم. موقع ورودمان یکی از نگهبانان جلوی ما را گرفت و پرسید کجا چه کار دارید؟ گفتیم آمده ایم برای شرکت در جلسه. گفت کارت شناسایی خود را نشان بدهید تا اجازه ورود بدهم. گفتیم ما کارت جدید نداریم. گفت پس نمی توانید داخل شوید. حاجی هم عادت نداشت که خودش را معرفی کند. ناچار از نگهبان خواستند تا مدیر داخلی را صدا کند. وقتی مسئول مدیر داخلی آمد، دژبانی ما را شناخت و به داخل قرارگاه ما را راهنمایی کرد. نگهبان وقتی حاجی را شناخت شرمنده شد ولی حاجی گفت احسنت! خیلی خوب کارت را انجام می دهی. می گویم که تشویقت کنند. شما وظیفه ات را انجام دادی و واقعاً باید تشویق بشوی. (شفیعی؛ 1392، 83) حسن بزرگ همت در این بود که خیلی به ندرت غم و غصه هایش را در جمع بچه های زیر دست بروز می داد و در عوض مدام بر دستاوردهای مثبت و عملکرد آنها تاکید می کرد و از این طریق سعی میکرد از تضعیف روحیه و ایجاد حالت یاس و دل مردگی در جمع نیروهایش جلوگیری کند. سردار شهید محمدرضا کارور فرمانده گردان مالک اشتر زمانی که نیروهای دشمنان به رزمندگان تحت امرش در جزیره از هر سو فشار آورده بودند، از بی سیم چی خود خواست تا با حاج همت تماس بگیرد. او در توجیه این کار گفته بود من از حرف زدن با همت روحیه می گیرم. در هیچ عملیاتی حتی در بدترین اوضاع کسی او را ندیده بود که سر بر زانوی غم یا دست روی دست بگذارد و بانگ ناامیدی و شکست سر بدهد. (باقری و مرادی رودبالی؛ ۱۳۹۵، ص104)

نظم

یکی از مهم ترین عوامل موثر بر جو کلاس، ساختار نظم و توانایی معلم در ایجاد نظم در کلاس است. (رضاپور میر صالح، پور عابدینی اردکانی، موسوس ندوشن؛ ۱۳۹۵، ص ۱۲۶) رعایت نظم و انضباط در محیط های آموزشی یکی از مهم ترین اهداف تربیتی است که اولیای مدارس آن را در الویت قرار می دهند و رفتار و فعالیت آموزشی دانش آموزان نیز تا حد زیادی بر اساس این پدیده شکل می گیرد. (سلیمی؛ ۱۳۸۲، ص ۹۶) مدیریت نظم در کلاس درس باعث می شود که مرزهای بین دانش آموزان و مرزهای بین دانش آموز و معلم نه آنقدر انعطاف ناپذیر و خشک باشد که هیچ گونه ارتباط متقابل نزدیکی بین افراد در کلاس شکل نگیرد و نه آنقدر باز و نفوذپذیر باشد که قاعده ها، اصول و حرمت های بین دانش آموزان و بین دانش آموز و معلم خطشه دار شود و ارتباطات نا مناسب و خارج از معمول بین دانش آموزان و معلم در کلاس شکل بگیرد. بنابراین در کلاسی که معلم به خوبی توانایی این را دارد که قاعده و نظم را حفظ کند، دانش آموزان چهارچوب رفتاری خود را می دانند و صمیمیت و ارتباط نزدیک خود را حفظ می کنند. (رضاپور میر صالح، پور عابدینی اردکانی، موسوس ندوشن، ۱۳۹۵، ص ۱۳۷) یکی دیگر از خصوصیات مهم حاج همت نیز، رعایت نظم و انضباط کاری بود. او علاوه بر نظم و انضباط ظاهری و شرکت به موقع در جلسات، چه جلسات با فرماندهان عالی در قرارگاه ها و چه جلسات توجیهی برای فرماندهان تحت امر خود که همیشه نفر اول بود، در نگهداری و نظم در استفاده از تجهیزات نیز دقیق و حساس بود. یکی از همزمان ایشان می گوید: حاجی در امور کاری بسیار اهل نظم بود. خیلی از فرمانده یگان ها بودند که به جزئیات اهمیت نمی دادند ولی حاج همت این طور نبود. یک دفترچه داشت که همه چیز را توی آن می نوشت. اگر حرفی بود از پرسنل یا بهداری و... یا هرچه به لشکر و جنگ ربط داشت، آنها را ضبط و ثبت می کرد تا در مواقع لازم نسبت به آنها تصمیم گیری مناسب داشته باشد. (شفیعی؛ ۱۳۹۲، ۱۲۹)

چشم پوشی از خطاها

بخشش فرایند گذشتن از خطا و محو عوارض آن است که در یک فرد با انگیزه کسب آرامش درونی، بهبود روابط با فرد مقابل یا انجام رفتاری ارزشی صورت می گیرد و رهایی از احساس منفی نسبت به خاطی، غلبه بر رنجش حاصل از بدی و پرهیز از تلافی نسبت به فرد خاطی را به دنبال دارد. بخشش به عنوان راهبردی مثبت برای کنار آمدن با تخلف از راه جهت دهی مجدد افکار، هیجانات و اعمال نسبت به فرد خطاکار صورت می گیرد. (دانش پایه، قدم پور، حسنون و

میریانی، ۱۳۹۸ ص ۱۰۲) یک معلم شایسته در کلاس درس برخوردهای ناشایست دانش آموز را نادیده می‌گیرد تا احترام خود و دانش آموز و کلاس را حفظ کند. معلم باید روح بزرگی برای چشم پوشی از خطاهای دانش آموزان داشته باشد. روح بزرگ و تقوای حاج همت از او فرماندهی ساخته بود که همه دوست داشتند با او کار کنند. رزمندگان بسیجی هم بسیار علاقه‌مند بودند که او را ببینند و نیروی او باشند. در یکی از سخنرانی‌های حاج همت با اینکه تمهیدات لازم برای خارج کردن حاجی از محل سخنرانی در نظر گرفته شده بود اما یکباره دیدیم که حاجی وسط نیروها گیر کرده و فشار بچه‌ها باعث شکستن انگشت دست او شده اما حاجی اصلاً به روی خودش نیاورد که چه اتفاقی افتاده است. قرار بود برای ضبط جلسه توجیهی که حاج همت مدیریت آن را به عهده داشت همراه حاجی باشد. توجیهات حاج همت برای بعضی فرمانده‌ها قانع کننده نبود. در مقابل نقطه نظرات فرمانده‌ها هم برای حاجی قابل قبول نبود و هر کدام استدلال‌های خود را بیان کردند. جلسه پرتنش و چالش برانگیزی بود. برخی فرمانده‌ها خیلی با تندی و فریاد بلند با حاجی صحبت می‌کردند ولی حاجی به آرامی سعی می‌کرد آنها را قانع کند حتی با اینکه بعضی از فرمانده‌ها چند حرف نامناسب هم زدند اما حاج همت عکس العملی از خود بروز نداد. (شفیعی؛ ۱۳۹۲، ۱۴۵) بعد از یکی از سخنرانی‌های حاج همت هجوم و فشار جمعیت باعث شد که شهید ایرجی، محافظ حاج همت، اسلحه‌اش را بالا آورد. خشاب کلاش پیشانی حاجی را زخمی کرد اما حاجی بدون توجه به این موضوع دستمالش را روی پیشانی گذاشت و همراه بچه‌ها از جلسه بیرون رفت. تعافل همت نسبت به این مسئله اولین بار نبود که اتفاق می‌افتاد. روش حاج همت در این گونه حوادث، برخورد بزرگوارانه بود. (باقری و مرادی روبالی؛ ۱۳۹۵، ص ۱۰۲)

ارتباط عاطفی خوب با نیروها

یک معلم خوب در ابتدا در قلب دانش آموز نفوذ می‌کند و سپس در ذهن آن جای می‌گیرد. همت ضمن برشمردن وظایف فرماندهان، گردان‌ها و گروهان‌ها در مواضع پدافندی، آنها را به ایجاد رابطه عاطفی هرچه بیشتر با نیروها ترغیب می‌کرد. (رستمی؛ ۱۳۹۰، ۱۶۷ و ۱۶۸)

همانگی گفتار با عمل

معلم باید به صحبت‌های خودش توجه و عمل کند و یک الگوی عملی برای دانش آموزان باشد. حاج همت به هرچه که می‌گفت عمل می‌کرد. او یک الگوی عملی بود که گفتار و کردارش یکی بود. نه تنها

در مسائل دینی و اخلاقی که در مسائل نظامی نیز چنین بود. همیشه سعی می‌کرد در اموری که به او مربوط است، پیشتاز باشد تا نیروهای تحت امرش بهتر و با اطمینان بیشتری عمل کنند. قبل از هر عملیاتی می‌رفت و منطقه را از نزدیک می‌دید و بررسی می‌کرد. اگر قرار بود کار سختی را به کسی واگذار کند، این طور نبود که خودش در جایی بنشیند و او را به دنبال مأموریت بفرستد. رزمنده‌ای نقل می‌کند زمانی که فرمانده قرارگاه ظفر بود، دیدم در حالی که ۷۰ هزار نیرو زیر دست او است، بعد از تقسیم کار راه افتاد و برای شناسایی از خط خودی عبور کرد و به دل دشمن رفت. به او گفتم: حاجی شما چرا بی احتیاطی می‌کنید؟ این منطقه هنوز شناسایی نشده و نا امن و خطرناک است. اصلاً درست نیست که شما در این وضعیت خود را به دشمن بزنید و به خاطر کارهایی که وظیفه ما و دیگران است، خود را به خطر بیندازید. گفتم: من خودم تقسیم کار کردم و برای شناسایی منطقه هم باید خودم جرقه اولیه را بزنم. خودم باید بروم تا بقیه نیز بتوانند با اطمینان کار کنند. حالا که شما آمده‌اید دیگر این مسئولیت را به عهده شما می‌گذارم. نیروهای اطلاعاتی باید بدانند که فرمانده آن‌ها کسی هست که برای انجام کار اول از همه پیشتاز است. اگر جایی مشکلی جلوی رویتان بود و سدی پیش روی خود احساس کردید، خودم حتماً پای کار هستم و این قول را به شما می‌دهم که مشکل شما را برطرف کنم. حاج همت در آن شرایط خطرناک به شناسایی رفت در حالی که هر لحظه ممکن بود به کمین عراقی‌ها برخورد کند. این نوع رفتار همت، شجاعت و پای کار بودنش برای ما درس بزرگی بود. (شفیعی؛ ۱۳۹۲، ۱۵۱ و ۱۵۲)

صبر

هر عملی که از انسان سر می‌زند موجب به وجود آمدن آثاری در زندگی آدمی می‌شود و در این میان صبر که یکی از فضائل اخلاقی است و مورد تاکید خداوند نیز در قرآن کریم قرار گرفته آثار تربیتی فراوانی از خود در زندگی افراد بر جای می‌گذارد. (افرنگان، ۱۳۹۹، ج ۱ و ص ۹۰) به اعتقاد کارشناسان تربیتی، عجله در انتقال هر پیام آموزشی و تربیتی، هر چند به ظاهر صرفه جویی در زمان تلقی می‌شود، اما به تفهیم مطلب آسیب می‌رساند و در نهایت، چیزی جز تاخیر و بی ثباتی در تربیت حاصل نمی‌کنند؛ هرگاه سعی کنیم چیزی را زودتر از موعد طبیعی به متری بیاموزیم، او را از لذت کشف و درک فعالانه آن بازداشته ایم. (وجدانی و آقای؛ ۱۳۹۶، ص ۳۷) یکی از خاطرات نقل شده در مورد شهید همت این چنین است که وقتی نیروها برای زدن مهمات به زاغه رفتند حاج همت را نشناختند و وقتی

حجم کار را دیدند، زیر لب غرزدند و شکوه و شکایت را شروع کردند. حاج همت تمام آن حرف ها را شنید اما به روی خودش نیاورد بلکه سعی کرد بچه ها را آرام کند. (شفیعی، ۱۳۹۲، ۱۴۸) معلم نیز همچون شهید همت با نادیده گرفتن بهانه جویی دانش آموزان باید سعی کند شرایط کلاس را مدیریت کند.

نتیجه

یافته های این پژوهش نشان میدهد که می توان نکات فراوان تربیتی از خاطرات معلمان شهید استخراج کرد که همچون شمع راهنمای مسیر معلمی است. رفتار شهید همت نیز در بسیاری عرصه ها، چه در زندگی شخصی و چه در صحنه جنگ اسوه و الگو بوده است. نقل مشاهدات رفتار های شهید همت توسط اطرافیان و همزمان ایشان موجب جمع آوری نکات تربیتی بسیاری شده است. نکاتی که برای همه به ویژه معلمان کاربرد بسیاری دارد. در زمینه هایی چون اخلاق مناسب، مدیریت شرایط، در نظر گرفتن تفاوت های افراد، چگونگی انگیزه دادن، پیشبرد اهداف و... می توان مثال های بسیاری از برخورد های بزرگوارانه شهید همت ارائه کرد که معلمان می توانند این شهید بزرگوار را الگوی عملی و رفتاری خود قرار دهند و در امر آموزش و پرورش دانش آموزان از آن ها استفاده کنند، در نتیجه تعامل خود با دانش آموزان، والدین و همکاران را بهبود بخشند و به دانش آموزان در رسیدن به حیات طیبه کمک کنند.

منابع کتاب

خضری، فرهاد (1397)، به مجنون گفتم زنده بمان، تهران: انتشارات روایت فتح.

رستمی، ابراهیم (1390)، طنین همت، تهران: نشر جمال.

شفیعی، علیرضا (1392)، شهید همت در مکتب نبوی، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.

مخدومی، رحیم (1392)، معلم فراری ۲، تهران: انتشارات سوره مهر.

مقاله

باقری، مسلم، مرادی رودبالی، سحر (1395)، «طراحی الگوی مدیریت منابع انسانی فرماندهان دفاع مقدس»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات راهبردی بسیج، شماره 71، صص 82-293.

دانش پایه، مسلم، قدم پور، عزت الله، حسونند، فضل الله، میربانی، سجاد، (۱۳۹۸) «تبیین مدل ساختاری شادکامی معلمان بر اساس

خردمندی و بخشش»، روانشناسی تربیتی انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، شماره 56، صص 93-119.

رضاپور میرصالح، یاسر، پور عابدینی اردکانی، محمد، موسوی ندوشن، سید حسین (1395)، «تأثیر منبع کنترل معلم، خودکارآمدی مدیریت کلاس و نظم، و خودکارآمدی در تدریس بر جو محیطی کلاس در معلمان دوره ابتدایی»، رویکردهای نوین آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان، شماره 1، صص 125-144.

رنجبر، مریم السادات (1394)، «شایستگی و مهارت‌های تربیتی و مدیریتی معلمان در تربیت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دانش آموزان»، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی.

سلیمی، سید حسین (1382)، «مطالعه تأثیر رفتار معلم بر نظم پذیری دانش آموزان در مدرسه»، فصلنامه نوآوری آموزشی، شماره 6، صص 93-106.

مسعودی راد، امیرحسین، بهنام، رسول، مسعودی راد، مائده (1400)، «بررسی نقش تشویق و تنبیه به عنوان دو مولفه تربیتی»، مجله نخبگان علوم و مهندسی، شماره 4، صص 56-64.

مهمدی، توران، مروتی، سهراب، (1393)، «آثار فردی و اجتماعی خوش اخلاقی از دیدگاه قرآن و حدیث»، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی.

معجز، نسیم، قربانی، الناز، رحیمی، عظیمه، (2017)، «تفاوت های فردی در یادگیری و آموزش»، اولین کنفرانس بین المللی علوم اجتماعی، تربیتی، علوم انسانی و روانشناسی.

وجدانی، فاطمه، آقایی، جواد (1396)، «نقش صبر مربی در فرایند تربیت دینی و راهکار های تقویت آن»، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه اخلاق، شماره 36، صص 29-52.